

تبیین وضعیت رشد اقتصادی در منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا

کیومرث یزدان پناه^۱، حجت مهکویی^۲، محمد مهدی نامداری^۳

^۱استادیار دانشگاه تهران، جغرافیای سیاسی

^۲گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

^۳دانش آموخته کارشناسی ارشد، جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات تهران

نویسنده مسئول:

کیومرث یزدان پناه

چکیده

قاره آفریقا از دیرباز به عنوان یک قاره مورد استثمار قرار گرفته، شناخته شده است. اکثر کشورهای این قاره از ثبات سیاسی- اقتصادی برخوردار نیستند. هر چند معادن طلا و الماس و ... در این قاره فراوان است ولی روند توسعه و رشد اقتصادی کشورهای قاره آفریقا، چندان مطلوب به نظر نمی‌رسد. از نظر استراتژیک و ژئوپلیتیک، این قاره موقعیت راهبردی در نظام جهانی دارد. از نظر جغرافیایی- سیاسی می‌توان این قاره را به چند منطقه تقسیم کرد (شمال آفریقا، شرق آفریقا، جنوب صحرای آفریقا). البته توسعه و پیشرفت در عصر حاضر در گرو شکل سازمان منطقه‌ای قرار گرفته است. یکی از موضوعات و مسائلی که امروزه در عصر اطلاعات، بر روند توسعه و پیشرفت کشورها تأثیر گذار می‌باشد، شکل‌گیری اتحادیه‌های منطقه‌ای و سازمان‌های منطقه‌ای است. با نگاهی به گستره گیتی، مشاهده می‌گردد که کشورها در تشکل‌های منطقه‌ای در همه جای دنیا، نتوانسته‌اند به یک پیوند منطقه‌ای و گروه‌بندی منطقه‌ای دست پیدا کنند، این در حالی است که شکل‌گیری سازمان‌های منطقه‌ای بر روند توسعه‌ی کشورها در تمام ابعاد آن، تأثیر گذار است؛ همان گونه که اتحادیه اروپا این موضوع را نمایان کرده است. این مقاله به بررسی وضعیت رشد اقتصادی در کشورهای جنوب صحرای آفریقا پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که کشورهای این منطقه به دنبال تحولات جهانی، گامهایی به سمت رشد اقتصادی را برداشته‌اند و براساس آمار بانک جهانی در سال ۲۰۱۳ میلادی تغییرات اقتصادی در این منطقه اتفاق افتاده است.

کلمات کلیدی: سازمان منطقه‌ای، رشد اقتصادی، جنوب صحرای آفریقا.

۱. مقدمه

رشد GDP در کشورهای منطقه جنوب صحرای آفریقا با وجود کاهش سرعت در اقتصاد جهانی با قدرت روی ۴.۶٪ در سال ۲۰۱۲ استوار بوده است. در واقع، به استثنای منطقه‌های بزرگ جهانی به لحاظ اقتصادی، در جنوب صحرای آفریقا، رشد GDP در سال ۲۰۱۲ روی ۵.۸٪ بوده است و کشورهای این منطقه از نظر رشد اقتصادی دارای سومین رتبه حداقل با ۶٪ رشد بوده‌اند. قدرت تقاضای خانگی، گردش ثابت پولی با قیمت بالای کالاها و افزایش حجم صادرات (به خاطر افزایش جریان سرمایه‌گذاری روی منابع طبیعی در سال‌های اخیر) جزو منطقه‌های در حال توسعه (رشد) در سال ۲۰۱۲ بوده است.

با این حال با توجه به در نظر گرفتن اقتصاد ضعیف جهانی، فاکتورهای داخلی، شامل سیاست‌های متمرکز پولی (کنیا و اوگاندا) کار طولانی مورد اختلاف (جنوب آفریقا) و ناآرامی‌ها (مالی و گینه بیسائو) تعدادی از کشورهای منطقه از نظر رشد ضعیف هستند. قیمت بالای کالاها و وابستگی اقتصادی و چشم‌انداز رشد اقتصادی در منطقه، تحت تأثیر شبکه‌ی جریان خصوصی سرمایه با رشد ۳.۳ درصدی بوده که با رکود ۵۴.۴ میلیارد دلاری در سال ۲۰۱۲ میلادی مواجه شد. بیشتر رشد جریان سرمایه در این منطقه از افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه حاصل شده است که به ۳۷.۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ نسبت به ۳۵.۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۱ افزایش پیدا کرده است؛ با وجود کاهش ۶.۶ درصدی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه در سال ۲۰۱۲ صادرات در نیمه اول سال به ندرت رشد کرد. یک عامل اصلی برای کاهش سریع کالاهای صنعتی، صادرات نفت بود؛ البته رشد توریسم یک عامل قوی در رشد اقتصادی در کشورهای مثل آفریقای جنوبی، موریس، سیرالئون، ماداگاسکارا و کیپ‌ورد بود.

این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی به بررسی وضعیت رشد اقتصادی کشورهای منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سایت اینترنتی، پرداخته است؛ آنچه دغدغه اصلی در این مقاله بوده است روند تأثیرات سازمان‌های منطقه‌ای بر رشد و توسعه اقتصادی است که همچنان کشورهای این منطقه از دستیابی به گروه‌بندی منطقه‌ای به دور از آن هستند. سوال اصلی در این مقاله این گونه مطرح گردیده است که وضعیت رشد اقتصادی در کشورهای منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا چگونه می‌باشد؟

۲. بیان مسأله

خیزش کشورها در مناطق گوناگون جهان برای ثبات و همگرایی منطقه‌ای، جهت رسیدن به توسعه و پیشرفت در هزاره سوم و عصر جهانی شدن، کاملاً مشهود است. از دغدغه‌های اصلی برای کشورها در هزاره سوم که به هزاره توسعه و پیشرفت معروف گشته است، توسعه و رشد اقتصادی، است. در قاره آفریقا و به خصوص منطقه جنوب صحرای آفریقا، رشد اقتصادی از یک ثبات مداوم نسبت به دیگر مناطق این قاره برخوردار است. چشم‌انداز اقتصادی این منطقه در معرض خطرات جدی جهانی و منطقه‌ای قرار دارد. با توجه به روابط مالی و تجاری نزدیک اروپا و این منطقه، درآمد بالای اروپا رابطه مستقیمی بر کشورهای آفریقای داشته و بحران بدهی یورو نیز رشد این کشورها را تحت تأثیر قرار داده است. براساس گزارش سازمان ملل در سرمایه‌گذاری جهانی در سال ۲۰۱۲ میلادی، که آمار سودآوری و درآمد سهام در سرمایه‌گذاری خارجی از سوی آمریکا، در آفریقا این رقم ۲۰ درصد در سال ۲۰۱۰ بوده است که نسبت به آمریکای لاتین و کارائیب با ۱۴ درصد و آسیا با ۱۵ درصد، قابل توجه است. در جهان قرن بیست و یک، نیاز جوامع و کشورها به یک ثبات منطقه‌ای جهت تأمین هر چه بیشتر منافع ملی، مستلزم وجود روابط حسنه در منطقه و نظام بین‌الملل می‌باشد، که بتوان براساس آن منافع جوامع و کشورها هر چه بهتر و بیشتر تأمین شود. تأمین منافع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، ... همگی در دنیای کنونی نیازمند روابط دو جانبه یا چند جانبه کشورها در منطقه و بین کشورهای جهان می‌باشند. به ویژه کشورهایی که در یک حوزه جغرافیایی دارای علایق مشترک هستند، نیازمند به ارتباط می‌باشند. در جهان ژئواکونومی و نظم نوین جهانی که ابرقدرت‌ها هر یک به زعم خود تعریفی از آن دارند دست‌یابی به یک همگرایی منطقه‌ای ضروری به نظر می‌رسد. (مهکویی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۲۸-۱۲۹) تا از این طریق به توان رشد و توسعه اقتصادی را سرعت بخشید.

۳. مبانی نظری

۳.۱. مفهوم منطقه و منطقه‌گرایی

واژه «منطقه از ریشه مَطَقَ، لفظی عربی است به معنای کمر، کمربند، میان‌بند و آنچه بدان کمر کسی یا میان چیزی را بندند. علاوه بر این، به معنای دایره و کره نیز آمده است؛ چنان که در ترکیب منطقه‌البروج به معنای دایره‌ی عظیمه فلکی که مانند کمربندی ۱۲ برج در آن واقع شده، به کار رفته است. به همین معنا، ترکیبات دیگری در نجوم قدیم مطرح بوده است؛ مانند: منطقه‌ی حرکت (دایره بزرگ میان دو قطب)، منطقه پروین (کمربند پروین)، منطقه جبار (نام سه ستاره که بر کمربند صورت جبار واقع است)، منطقه‌ی جوزا (حلقه سه ستاره) و منطقه فلک اعظم و مانند آن. همچنین در جغرافیای کهن و اسلامی، اصطلاح منطقه به هریک از ۵ قسمت بزرگ زمین گفته می‌شد که در

میان ۲ قطب و ۲ دایره قطبی و مدار رأس السرطان و مدار رأس الجدی قرار داشت: منطقه محترقه (که در وسط آن خط استوا واقع شده)؛ منطقه معتدله شمالی و ... به طور کلی، محدوده‌های مشخص از سطح زمین با یک یا چند عارضه با ویژگی معین (طبیعی یا انسان-ساخت) که به آن نوعی یکپارچگی دهد و آن را از محدوده‌های پیرامونی متمایز سازد. از این رو، بر اساس نحوه طبقه‌بندی فضایی، می‌توان از منطقه طبیعی، منطقه فرهنگی، منطقه سیاسی و منطقه اقتصادی یاد کرد. «سعیدی، ۱۳۸۷: ۷۷۵) منطقه عبارت است از گروهی از کشورها و دولت‌های مجاور هم از نظر جغرافیایی که معمولاً دارای مؤسسات سیاسی و اقتصادی مشترک می‌باشند. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۱۴) از دیدگاه تاریخی، شکل‌گیری سازمان‌های منطقه‌ای و گرایش به سمت منطقه‌گرایی را باید در اروپا دنبال کرد. «نخستین سازمان‌های منطقه‌ای در اروپا شکل گرفتند. بعد از جنگ جهانی دوم بنلوکس به عنوان آزمایشگاهی برای ساختمان اروپا به وجود آمد. آنگاه، بازار مشترک هسته‌ی جامعه مشترکی از کشورهایی شد که پیش‌تر، رقیب یکدیگر بودند. جامعه اقتصادی اروپا به اتحادیه اروپا با وسعتی دیگر تبدیل گردید و در همان حال، ساختارهای به هم پیوسته این مجموعه ژرفای بیشتری به خود گرفتند. امروزه این اتحادیه به نهادی فراملی با ژئوپلیتیک ویژه خود تبدیل شده است. البته همه سازمان‌های منطقه‌ای دارای چنین سرنوشتی نبوده‌اند. آ.سه. آن که از کشورهای آسیای جنوب شرقی به وجود آمده است، نیز از جهت اقتصادی قرین موفقیت بوده است. این موفقیت در شرایطی حاصل شده است که کشورهای عضو دارای تمدن‌های بسیار گوناگون (بودایی، اسلام، مسیحیت) و دارای اختلافات ارضی بزرگ هستند. با این حال، این اتحادیه به نهادی فراملی تبدیل شد که البته واقعیتی ژئواکونومیک است و نه ژئوپلیتیک. این ویژگی‌ها در شکل‌های منطقه‌ای دیگر مانند مرکوسور که با موافقتنامه اقتصادی میان برزیل، آرژانتین، پاراگوئه، و اروگوئه در سال ۱۹۹۱ میلادی تأسیس شد، هم به چشم می‌خورند. یا ال‌نا (۱۹۲۰ میلادی) که متشکل از کشورهای مکزیک، ایالات متحده آمریکا و کانادا است، از آن جمله است. و یا جامعه‌ی کشورهای مشترک‌المنافع که بر خرابه‌های اتحاد شوروی شکل گرفت اکثر کشورهای جدا شده از شوروی سابق به جزء کشورهای بالتیک را در بر می‌گیرد. (لورو و توال، ۱۳۸۱: ۷۵-۷۴)

۳.۲ نقش‌های اصلی سازمان‌های منطقه‌ای

سازمان‌های منطقه‌ای توانسته‌اند جایگاه خود را در شبکه‌ی جهانی همکاری‌های منطقه‌ای و زیرمنطقه‌ای تثبیت نموده و منطقه‌گرایی‌ها در محدوده‌ی شمال- جنوب در تغییر چشم‌انداز سیاسی جهان سهیم شده‌اند. اگرچه تحقیق پیرامون نظم بین‌الملل و جامعه بین‌الملل مشکل می‌باشد ولی منطقه‌گرایی به موارد بسیار گسترده‌ای مانند ارزش‌های مشترک، حمایت متقابل و همکاری توجه کرده است؛ سازمان‌های منطقه‌ای در قالب منطقه‌گرایی نقش‌هایی را به خود می‌گیرند. در این بین می‌توان پنج نقش اصلی را برای منطقه‌گرایی بیان کرد:

۱. «منطقه‌گرایی در دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی دولت‌های محلی را تشویق می‌کند که نقش بیشتری را در تأمین امنیت منطقه‌ای خود به عنوان بخشی از امنیت بین‌المللی و تمرکززدایی در دوران پس از جنگ سرد به عهده گیرند؛
۲. سازمان‌های منطقه‌ای به دلیل منابع مشترک، مجاورت جغرافیایی و فشارهای سیاسی محلی می‌توانند توافقات بسیار مؤثری را بین دولت‌ها به وجود آورند؛
۳. توافقات منطقه‌ای دولت‌ها را به حمایت از یکدیگر در رویارویی با ناسیونالیسم و درگیری‌های قومی در مناطق و دولت‌های ویژه تشویق می‌کند و انگیزه مضاعفی را برای راه‌حل‌های منطقه‌ای به خاطر تجربیات مشترک فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به وجود خواهد آورد؛
۴. سازمان‌های منطقه‌ای به عنوان مکانیسم‌هایی برای جلوگیری از به حاشیه راندن جنوب در سیاست جهانی ظاهر شده‌اند و می‌توانند همکاری کشورهای جنوب را با شمال تقویت نموده و به استقلال کامل و بی‌نیازی در عرصه اقتصادی و سیاسی نایل آیند.
۵. سازمان‌های منطقه‌ای می‌توانند به کنترل اقلیت‌ها و مردم مناطق بدون حکومت کمک کنند. حزب ناسیونالیست اسکاتلند شدیداً از اتحادیه اروپا حمایت می‌کند، زیرا بر این عقیده است که اسکاتلند مستقل می‌تواند در کنار اروپا پیشرفت کند. (دادس، ۱۳۸۴: ۵۳-۵۲)

در حقیقت می‌توان این گونه بیان کرد که ماهیت خاص دوره جهانی شدن چنین است که حتی کمترین ظرفیت موجود برای برقراری ارتباط با کشورهای دیگر، اثری مثبت بر تصویر بین‌المللی آن کشور دارد. (Muzaffarli, 2008: 16) لاجرم در قاره آفریقا، سازمان منطقه‌ای که توانسته باشد کشورهای این قاره را به توسعه و رشد اقتصادی- سیاسی برساند، شکل نگرفته است. از این رو با توجه به مسایل بین‌المللی، منطقه‌ای و مسایل داخلی و ملی کشورهای این قاره در زمره کشورهای جهان سومی و بعضاً در حال توسعه می‌باشند.

۴. یافته‌های تحقیق

۴.۱ چشم‌انداز اقتصادی منطقه‌ی جنوب صحرائی آفریقا

چشم‌انداز رشد اقتصادی در منطقه‌ی جنوب صحرائی آفریقا، در میان مدت قوی باقی مانده است و با بالا رفتن رشد اقتصاد جهانی، با وجود قیمت بالای کالاها و مقدار سرمایه‌گذاری افزایش یافته، پشتیبانی می‌شود. از سال ۲۰۰۰ سرمایه‌گذاری در منطقه به طور مدام زیاد شده و

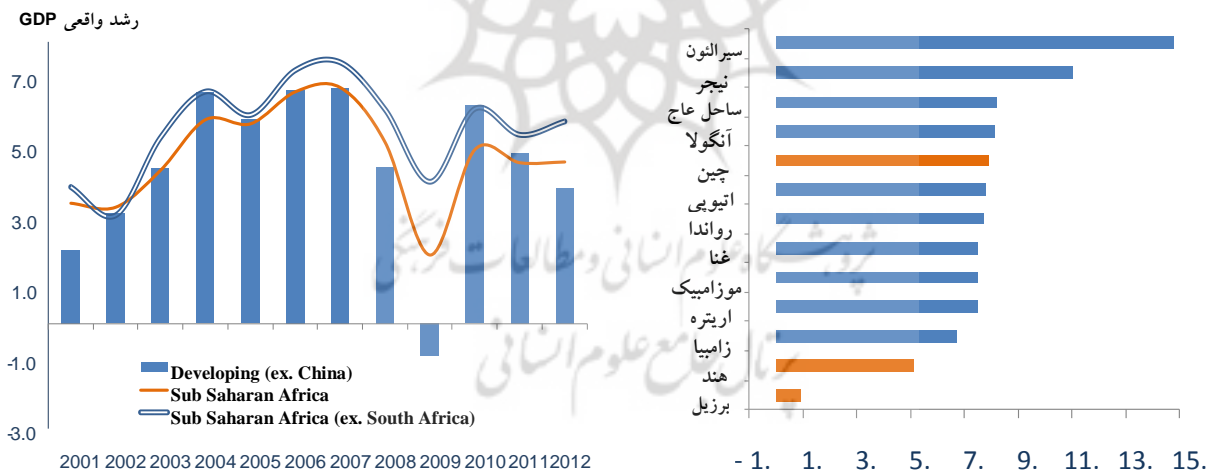
رشد GDP از ۱۵.۹٪ به ۲۲٪ در سال ۲۰۱۲ رسیده است و انتظار می‌رود که این روند ادامه پیدا کند و به طور خاص به عنوان یکی از مناطق اقتصادی می‌تواند به طور آهسته به بازارهای جهانی سرمایه وارد شود و به برطرف ساختن محدودیت‌های زیرساخت ارتباطات کمک کند. (در سال ۲۰۱۲ زامبیا فروش سهام خود را با صدور اوراق قرضه شروع کرد. ۷۵۰ میلیون دلار بود که بیش از ۱۵ سهام مشترک بود). به علاوه، افزایش مداوم در حجم صادرات از چندین کشور که در سال‌های اخیر ذخایر معدنی کشف کرده‌اند شروع شده است، کشورهایی مانند (غنا، کنیا، موزامبیک، نیجریه، تانزانیا و اوگاندا) که باید چشم‌انداز رشد داشته باشند. در همه جای منطقه پیش‌بینی شده است تا پیش از شکل‌گیری بحران با سرعت به طور میانگین به ۵ درصد در دوره‌ی ۲۰۱۵-۲۰۱۳ برسند. (۴.۹٪ در ۲۰۱۳، رفته رفته افزایش یابد تا به ۵.۲٪ در ۲۰۱۵ برسد، به غیر از آفریقای جنوبی، رشد منطقه به طور میانگین ۶٪ در ۲۰۱۵-۲۰۱۳ خواهد بود). برخی از عوامل تأثیر گذار بر روند رشد اقتصادی در منطقه عبارتند از:

ریسک‌ها و آسیب‌پذیری‌ها: ریسک‌ها به دلیل رشد ضعیف در چین در چشم‌انداز باقی می‌ماند، تثبیت مالی مداوم در منطقه یورو و ایالات متحده آمریکا به طور بالقوه می‌تواند چشم‌انداز رشد اقتصادی منطقه را از حد خارج کند که مقدار زیادی از نگرانی‌های داخلی می‌تواند از رشد مواد مخدر در منطقه باشد.

بحران بدهی منطقه یورو: اگر چه اوضاع رو به بهبودی می‌نمایند ولی کوچکترین صدای طوفانی، فضای حوزه یورو را متلاشی می‌کند (تأثیر در پایان پایین آمدن GDP).

ضعف اقتصادی آمریکا: سیاست‌های منع‌کننده در آمریکا توانست رشد در منطقه را با کاهش ۰.۹ درصدی در سال ۲۰۱۳ رو به رو کند. **سرمایه‌گذاری چین:** با تقاضای ۵۰٪ درصد چینی‌ها برای فلزات صادراتی از آفریقا، یک بی‌نظمی در سرعت سرمایه‌گذاری توسط چینی‌ها می‌تواند حساب‌ها و تعادل‌های مالی قبل را وخامت بکشد و چشم‌اندازهای رشد منطقه را قطع کند. **فاکتورهای داخلی:** بی‌ثباتی سیاسی، اختلافات صنعتی دنباله‌دار و شرایط هوایی مخالف و نیز رشد پایین مقداری از کشورهای منطقه.

شکل شماره ۲: سریع‌ترین رشد اقتصادی کشورهای جنوب صحرای آفریقا شکل شماره ۱: رشد در منطقه جنوب صحرای آفریقا به طور قوی ادامه می‌دهد.

Source: World Bank

۴.۲. پیشرفت‌های اخیر

جریانان سرمایه در کشورهای جنوب صحرای آفریقا در سال ۲۰۱۲ بر خلاف کاهش سرعت در اقتصاد جهانی بود. تردید در بازارهای مالی، بخش‌های بانکی در ناحیه یورو، اقتصاد جهان و جریان‌های ضعیف سرمایه در کشورهای در حال توسعه ۸.۶ درصد در سال ۲۰۱۲ بود. وجود بازتاب قیمت بالای کالاها و چشم‌اندازهای وابسته به رشد اقتصادی در منطقه، شبکه خصوصی جریان‌های سرمایه در منطقه با افزایش ۳.۳٪ با رکود ۵۴.۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ رسید. (جدول شماره ۱). افزایش بیشتر در شبکه جریان سرمایه‌گذاری به وجود آمد، در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اگر چه محدودسازی تنش‌های بازار مالی به دنبال سیاست‌ها و اختلاف به وسیله‌ی نمایندگان اروپایی و سیاست‌های بی‌اندازه راحت پولی در دیگر کشورهای با درآمد بالا همچنان محافظت شده است و با یک جریان اوراق قرضه در حال افزایش

در منطقه، با یک حجم در حال افزایش ایجاد شد. از طرفی در پادشاهی جدید در صادر کردن اوراق قرضه - آنگولا و زامبیا - مجموع سرمایه‌گذاری سیستم خارجی وارد شده با افزایش ۵.۵ درصد در ۲۰۱۲ روبرو شد.

جدول شماره ۱: جریانات سرمایه خالص در کشورهای جنوب صحرای افریقا (میلیارد دلار)

سال شاخص	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
جریانات سرمایه	۴۳.۴	۴۷	۶۱.۱	۶۴.۲	۶۵	۶۸.۳	۷۶.۲	۸۶.۱
جریانات خصوصی خالص	۳۸.۴	۳۷.۱	۴۷.۸	۵۲.۷	۵۴.۵	۵۸.۸	۶۸.۹	۸۱
جریانات سهام خالص	۳۳.۴	۴۳.۲	۴۲.۷	۴۴.۱	۴۷.۴	۵۳.۷	۶۱.۳	۶۹
جریانات سرمایه گذاری خارجی خالص	۳۹.۱	۳۲.۵	۲۶.۷	۳۵.۷	۳۷.۷	۴۲.۴	۴۸.۷	۵۵.۶
جریان حقوق صاحبان سهام خالص	-۵.۷	۱۰.۷	۱۶	۸.۴	۹.۷	۱۱.۳	۱۲.۶	۱۳.۴
طلبکاران خصوصی، خالص	۵	-۶.۲	۵.۱	۸.۶	۷.۱	۵.۱	۷.۶	۱۲
سهام	-۱.۶	۲	۱.۴	۶	۷	۵	۵	۷
بانکها	۲.۳	۵	۵	۳.۱	۰.۹	۱.۲	۱.۸	۲.۹
جریان بدهی‌های کوتاه مدت	۴.۴	-۹.۵	۲.۸	-۵	-۹	-۱.۲	۰.۶	۱.۲
خصوصی سازی	-۱	۸	۵	-۰.۵	۰.۱	۰.۱	۰.۲	۰.۹
جریانات رسمی خالص	۵	۹.۹	۱۳.۳	۱۱.۴	۱۰.۵	۹.۵	۷.۳	۵.۱
بانک جهانی	۱.۹	۳.۱	۴	۳.۲	۳.۳			
صندوق بین‌المللی پول	۰.۷	۲.۲	۱.۲	۱.۴	۱.۳			
دیگر سازمانها	۲.۴	۴.۶	۸.۲	۶.۸	۵.۹			

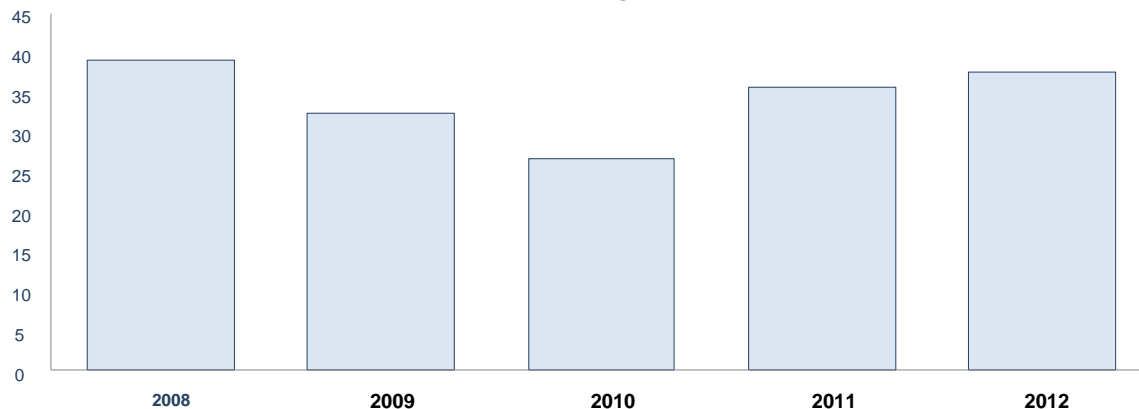
Source: World Bank

جریانهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به داخل منطقه از ۳۵.۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۱ به ۳۷.۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ افزایش یافته است. (شکل شماره ۳). افزایش جریانهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به داخل منطقه در سال ۲۰۱۲ نمایانگر افق زمانی طولانی‌تر در تصمیمات سرمایه‌گذاری در بخش صنایع استخراجی که از لحاظ ارزش، اکثریت سرمایه‌گذاری در داخل کشور را به خود اختصاص می‌دهد، می‌باشد و بنابراین حساسیت کمتری نسبت به تغییرات کوتاه مدت در بازار را دارا می‌باشد. به دلیل قیمت‌های بالای اجناس در سال ۲۰۱۲ حتی اگر کمتر از ۲۰۱۱ بوده باشد، ازدیاد منابع طبیعی در داخل کشور و نرخ نسبتاً بالای برگشت سرمایه در کشورهای آفریقای شمالی اشتیاق برای سرمایه‌گذاری در این کشورها وجود دارد. در سال ۲۰۱۲ معادن گوناگونی در منطقه توسعه یافتند و معادن جدیدی کشف شدند، معدنی که بخش اعظم اکتشافات گازی را در ساحل شرق آفریقا را شامل شدند و در غرب و شرق آفریقا چاه‌های نفت مقرون به صرفه‌ای حفاری گردید و در تعدادی از کشورهای غرب، مرکز و جنوب آفریقا ذخایر معدنی جدیدی کشف شدند.

زمانی که بخش صنایع استخراجی از لحاظ ارزش جریانهای سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم غالب است ارزش نسبی سرمایه‌گذاری‌های سبز (مربوط به محیط‌زیست) در حال کاهش است که منعکس کننده افزایش سرمایه‌گذاری در بخش خدمات به خصوص در بین پروژه‌های زیرساختی در ساختمان، حمل‌ونقل، برق، ارتباطات راه دور و آب می‌باشد، این می‌تواند برخی از محدودیت‌هایی را که خیلی از کشورها برای رشد با آن مواجه هستند از بین می‌برد. به علاوه برخی کشورهای دارای اقتصاد در حال رشد متوسط، مانند نیجریه، آفریقای جنوبی، آنگولا، کنیا و غنا به طور فزاینده‌ای در حال جذب سرمایه، در بخش مشتریان و مصرف کنندگان کشورهای در حال توسعه هستند. در سال ۲۰۱۲ میلادی مخارج مصرف کنندگان کاهش یافته است. مخارج مصرف کنندگان بیشتر از ۶۰ درصد تولید ناخالص داخلی GDP در منطقه را تشکیل می‌دهد و بنابراین تعیین کننده اصلی رشد کلی می‌باشد. در چند سال گذشته تقاضای مصرف کننده به طور نسبتاً سریعی رشد یافته و از طریق رشد درآمدهای واقعی حمایت شده است. در واقع درآمدهای واقعی طی دهه‌ی گذشته به طور میانگین ۲.۳ درصد به طور سالانه افزایش داشته است. در نتیجه برخی از ۲۱ کشور آفریقای شمالی (تقریباً) در مقایسه با دهه‌ی قبل به عنوان کشورهای اقتصادی با درآمد متوسط طبقه‌بندی شده‌اند. متأسفانه داده‌های جامعی برای مخارج خرده‌فروشان، تقاضا و حساسیت مصرف کنندگان در اکثر

کشورهای منطقه وجود ندارد. جایی که این داده‌ها وجود دارند پیشنهاد می‌شود که تقاضای مصرف کنندگان در سال ۲۰۱۲ افزایش یافته است.

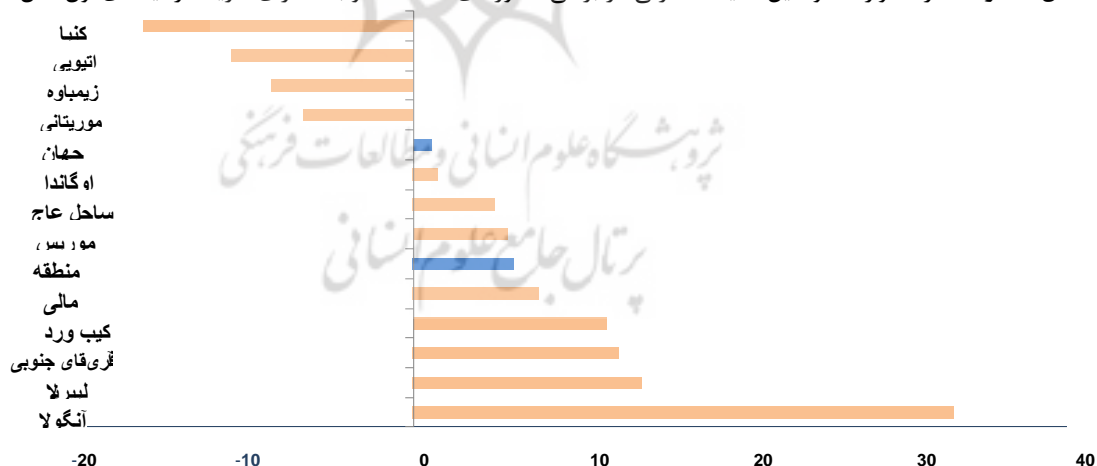
شکل شماره ۳: جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه جنوب صحرای آفریقا در سال ۲۰۱۲ با وجود محیط اقتصادی ضعیف تر جهانی، برقرار شد - جریانات خالص میلیارد دلار

Source: World Bank

در آفریقای جنوبی طی ۸ ماهه اول سال ۲۰۱۲ میلادی نرخ سود پایین و نرخ دستمزد خالص فزاینده باعث افزایش ۴.۹ درصدی مقدار فروش خرده فروشان شده است. به طور مشابه در کشور نیجریه، دومین اقتصاد منطقه، مقدار فروش خرده فروشان و عمده فروشان در نیمه اول سال ۲۰۱۲ میلادی به اندازه ۸.۵ درصد افزایش داشته است. برای کشورهایی که داده‌های مربوط به فروش خرده فروشان به طور مکرر وجود ندارد، داده‌های محصولات خاص برای اندازه‌گیری مخارج مصرف کنندگان قابل استفاده است. در کنیا، ثبت نام وسایل نقلیه موتوری در ۸ ماهه اول سال ۲۰۱۲ به اندازه ۱۴ درصد کاهش داشته است. که نشان دهنده ضعیف بودن مخارج مصرف کنندگان بر کالاهای بادوام است. با این حال، واردات وسایل نقلیه از مرزهای منطقه، نشان دهنده نقطه قوت می‌باشد؛ به طوری که واردات ماشین به اندازه ۶.۱ درصد در نیمه اول سال ۲۰۱۲ در مقایسه با افزایش ۱.۲ درصدی در سطح جهانی افزایش داشته است. (شکل شماره ۴)

شکل شماره ۴: رشد واردات وسایل نقلیه مسافرتی در برخی کشورهای منطقه جنوب صحرای آفریقا در نیمه اول سال ۲۰۱۲ میلادی

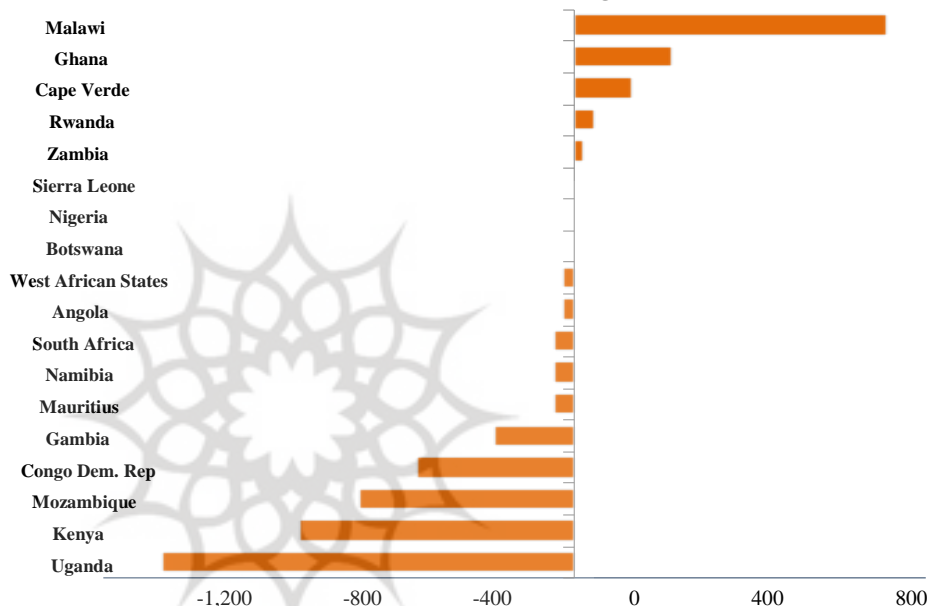
Sources: UNITC, Comtrade and World Bank

مخارج مصرف کنندگان قوی‌تر از طریق دسترسی بهتر و بیشتر به وام (به عنوان مثال آفریقای جنوبی، آنگولا، گنا، موزامبیک و زامبیا)، کاهش نرخ تورم و نرخ سود پایینتر، افزایش درآمدهای بخش کشاورزی به دلیل موقعیت جوی (آب و هوا) مناسب (نیجریه، گینه و موریتانی همگی باران بیشتری را نسبت به سال ۲۰۱۱ و ۲۰۱۰ داشته‌اند) و ثبات جریان نقدینگی (که ۳۱ دلار در سال ۲۰۱۲-۲۰۱۱ محاسبه شده است) امکان‌پذیر می‌باشد. متقابلاً نرخ سود بالاتر در اوایل سال برای اوگاندا و کنیا و نازاری‌های سیاسی در گینه بیسائو، باعث کاهش واردات وسایل نقلیه مسافرتی شده است. به طور کلی، با وجود اینکه داده‌ها دارای کم‌وکاستی هستند، شاخص‌های در دسترس، بیانگر این موضوع هستند که قدرت خرید مصرف کنندگان در بیشتر کشورها بالا بوده است به غیر از کشورهایی که وضعیت پولی کساد بوده، عدم ثبات

سیاسی مانع فعالیت اقتصادی بوده و شرایط آب و هوایی نامساعد باعث کاهش درآمدهای بخش کشاورزی شده است. به همراه تعدادی استثناهای قابل توجه، بانک مرکزی در منطقه نسبت به رشد کم و فشارهای تضعیف کننده تورم، از طریق تسهیل سیاست پولی، واکنش نشان داده است. در منطقه نرخ تورم کاهش یافته به طوری که میانگین وزنی GDP (تولید ناخالص داخلی) در ژانویه از ۹.۵ درصد به ۷.۷ درصد در سپتامبر رسیده است. علاوه بر موقعیت ضعیف جهانی، این باعث شده است تا خیلی از بانک‌های مرکزی در منطقه نرخ سیاسی را کاهش داده و از جریان وام‌ها به اقتصاد واقعی به خصوص مخارج کسب و کار به عنوان حساب شرکت‌ها برای سهم نرخ سود بیشتر با افزایش به ۳.۱ درصدی در سال ۲۰۱۲ روبرو بوده است. (شکل شماره ۵). کنیا و اوگاندا از کشورهایی بوده‌اند که بیشتر به دنبال کاهش تنش سیاسی هستند. به هر حال، رشد وام در این دو کشور برای بخش اعظم سال ۲۰۱۲ محدود مانده است. که تا حدودی به دلیل تأخیر در اجرای سیاست پولی و همچنین به دلیل اینکه نرخ سود با وجود کاهش، بالا بوده است. (بین ۱۱ تا ۲۳ درصد). با این وجود نرخ سود در کشورهایی که تورم افزایش یافته است (غنا) و یا در کشورهایی که با چالش‌های حساب جاری مواجه بودند، افزایش یافته است. (کیپ ورد).

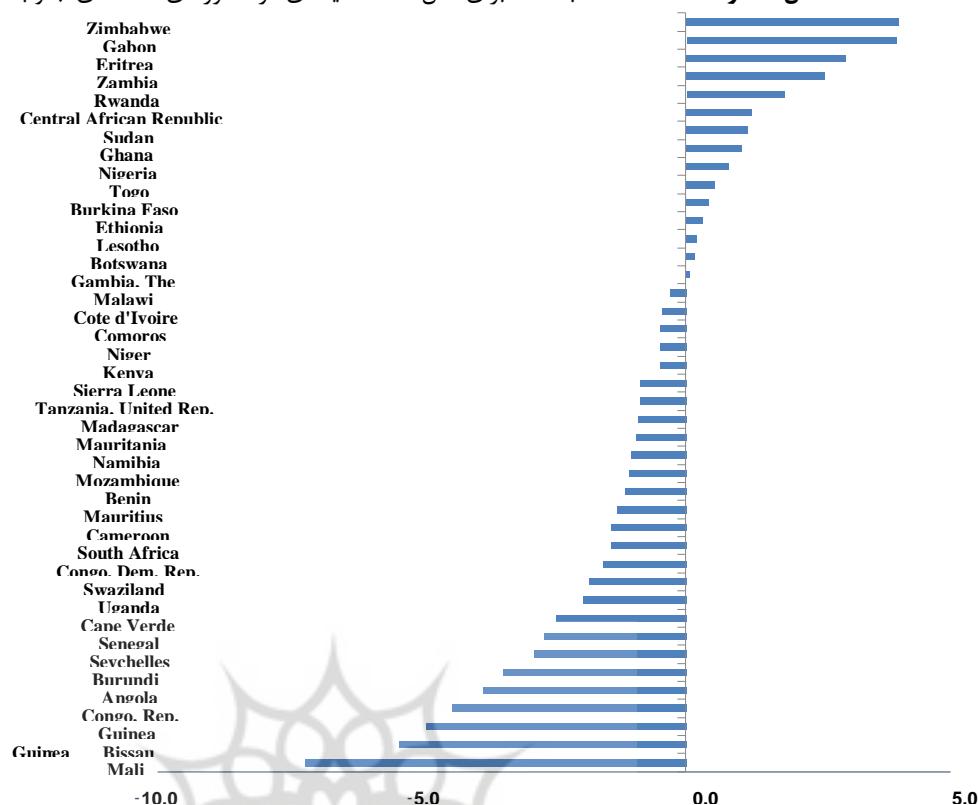
شکل شماره ۵: نرخ تغییرات سالانه سیاست‌گذاری در کشورهای منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا (به درصد)

Source: World Bank and Central Bank news info

تعادل مالیاتی و مالی در سال ۲۰۱۲ میلادی به هم خورده است. با وجود اینکه محاسبه و ارزیابی با دقت بالا بسیار مشکل است، بانک جهانی با ارزیابی سطح خروجی‌های تولید بالقوه‌ی کشورهای منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا، پیشنهاد می‌کند که سطح تقاضای بیشتر از نصف نزدیک و یا بیشتر از سطح تقاضای بالقوه در سال ۲۰۱۲ می‌باشد. (با وجود کاهش رشد) در کشورهای دیگر، اختلاف خروجی‌ها (تولیدات)، تخمین زده می‌شود (تفاوت بین سطح تقاضا و تولید واقعی) به طور نسبی کم باشد - به غیر از ۲ درصد تنها در ۹ کشور منطقه. (شکل شماره ۶)

شکل شماره ۶: GDP محاسبه شده برای سال ۲۰۱۲ میلادی در کشورهای منطقه ی جنوب صحرای آفریقا

Source: World Bank

بر اساس آمار، مخارج واقعی دولت، تقریباً ۰.۶ درصد بیشتر از تولید ناخالص داخلی GDP در سال ۲۰۱۲ رشد کرده و توازن کلی دولت در سال ۲۰۱۲ از بین رفته است. نرخ بدهی به تولید ناخالص داخلی (GDP) در منطقه نسبت به سالهای گذشته و یا نسبت به کشورهای با درآمد بالا، نسبتاً کم بوده است. با وجود این که از ۲۸.۹ درصد در سال ۲۰۰۸ به ۳۳.۱ درصد در سال ۲۰۱۲ افزایش داشته است. مادامی که مخارج دولتی، پروژه‌های زیرساختی را به طور صحیح اولویت‌بندی کرده است و احتمالاً باعث رشد بالقوه‌ی کشورها در آینده خواهد شد، باید از ثبات طولانی مدت برنامه‌های مخارج، اطمینان حاصل کرد. به خصوص زمانی که قیمت بالای کالاها باعث افزایش درآمد دولت در خیلی از کشورهای آفریقایی می‌شود لازم است تا مخارج به اندازه کافی انعطاف‌پذیر بوده تا بتوان کاهش درآمد قابل توجه را اگر قیمت کالاها کاهش یابد، جذب کرد. ارزیابی‌های بانک جهانی بیانگر این است که کاهش ۲۰ درصد در قیمت کالاهای صنعتی باعث کاهش توازن دولت به اندازه‌ی ۱.۶ درصدی طی یک دوره‌ی ۳ ساله است.

به نظر می‌رسد که بازارها در توانایی کشورها و شرکت‌های منطقه در بازار پرداخت و امپا موثر هستند. کشورهای منطقه به طور فزاینده‌ای به دنبال روابط بلند مدت (هم داخلی و هم خارجی) و جذب سرمایه از کشورهای توسعه یافته بزرگتر به خصوص چین هستند. این بدهکاری باعث برطرف کردن کسری مالی زیرساختی ۳۱ میلیاردی سالیانه با توجه به ارزیابی‌های بانک جهانی می‌شود. برای کشورهای دارای اقتصاد ضعیف‌تر در منطقه سرمایه‌گذاری عمومی به مساعدت رسمی وابسته است. هنگامی که تعداد کمی از کشورها در بازارهای بین‌المللی فعال هستند، اکثر آنها به دنبال دستیابی به این بازارها می‌باشند. برای مثال زامبیا به دنبال یک قرارداد ۷۵۰ میلیون دلاری جدید با اروپا با بازده-ی ۵.۶۲۵ درصدی - که پایین‌تر از بازده برخی از قراردادهای کشورهای اروپایی در همان زمان است - می‌باشد، همان طوری که غنا، سنگال، نیجریه و زامبیا برای اولین بار در سال‌های گذشته به بازار قراردادهای جهانی دست یافته‌اند. به علاوه حضور آفریقای جنوبی در لیست قرارداد دولتی جهانی (WGBI¹) و حضور نیجریه در لیست قرارداد جهانی بازار ادغام مورگان (JP) حاکی از افزایش مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی در بازار قراردادهای داخلی آنها است.

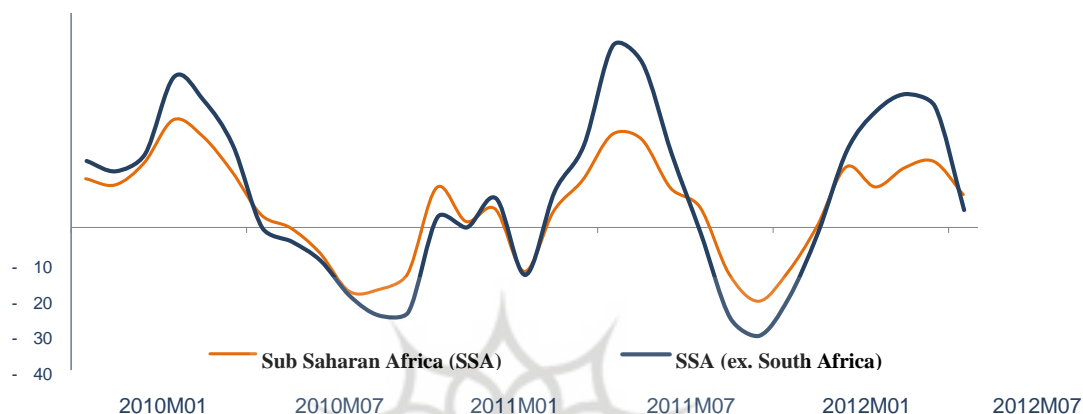
رشد صادرات در سال ۲۰۱۲ میلادی در جنوب صحرای آفریقا به طور نسبی افزایش داشته است. مقدار صادرات بین ژانویه و جولای در منطقه به اندازه‌ی ۴.۵ درصد افزایش یافته و در مقابل مقدار صادرات جهانی در همان دوره به اندازه‌ی ۳.۶ درصد افزایش داشته است. به غیر از آفریقای جنوبی بزرگترین اقتصاد منطقه، به اندازه ۶ درصد، کل منطقه صادرات داشته است. (شکل شماره ۷). عملکرد خوب توسط

¹. World Government Bond Index

سرمایه‌گذاری زودتر در بخش صادرات و تنوع شرکای تجاری (به خصوص آسیا) تقویت شده است. صادرکننده‌های نفت منطقه، صادرات خود را به اندازه‌ی ۵ درصد افزایش داده‌اند (بیشتر به خاطر اینکه تولید در آنگولا افزایش داشته و در نیجریه کاهش داشته است) تولیدکنندگان مواد خام صنایع فلزات و دیگر صنایع (به غیر از آفریقای جنوبی) و تعدادی از تولیدکنندگانی که از صادرات مواد جدید سود می‌برند (سیرالئون، موزامبیک و نیجر) طی ۷ ماهه اول سال ۲۰۱۲ مقدار صادرات خود را به اندازه‌ی ۱۳.۹ درصد افزایش داده‌اند. صادرات برای صادرکننده‌های محصولات کشاورزی رشد بیشتری داشته است (۱۷.۱ درصد). تا حدی به دلیل تأثیرات ضعیف، همچنین به دلیل حساسیت چرخشی کمتر محصولات کشاورزی.

شکل شماره ۷: رشد صادرات کشورهای جنوب صحرای آفریقا تحت تاثیر تحولات اقتصاد جهانی قرار گرفت

Source: World Bank and Datastream

به طور کلی در ۳ ماهه‌ی دوم سال ۲۰۱۲ صادرات منطقه نسبت به کاهش فعالیتهای اقتصاد جهانی حساسیت داشته است. همچنان که دیگر کشورهای در حال توسعه به دنبال یک جهش قوی در نیمه‌ی اول سال بودند، صادرات در ۳ ماهه‌ی سوم کاهش یافته است. شدیدترین کاهش در بین صادرکننده‌های محصولات صنعتی اتفاق افتاد، صادرکننده‌هایی که صادراتشان در ۳ ماهه‌ی منتهی به ژوئن به اندازه‌ی ۵۲.۱ درصد افزایش داشته است، اما شاهد کاهش صادرات به اندازه‌ی ۲.۱ درصد در جولای بوده‌اند. (۴۲.۱ درصد و ۵.۹ درصد برای صادرکننده‌های نفت). کاهش مقادیر صادرات حتی بیشتر نیز بوده است که منعکس کننده فراوانی محصولات در صادرات و کاهش قیمت کالاها بوده است. در واقع به غیر از آفریقای جنوبی، ارزش صادرات با یک سرعت ۳۰.۵ درصدی در جولای کاهش یافته و شدیدترین کاهش در بین صادرکننده‌های نفت (۳۹.۴ درصد) و صادرکننده‌های مواد خام صنعتی (۱۰.۳ درصد) بوده است. که بیانگر حساسیت بیشتر قیمت صادرات آنها نسبت به تغییرات تقاضای جهانی، در مقایسه با محصولات کشاورزی می‌باشد. مادامی که چرخه‌ی جهانی، متغیر مهمی است موانع داخلی تولید ناشی از نازامی‌های نیروی کار (آفریقای جنوبی) و نه‌اجمات نظامی (گینه بیسائو) نیز مهم می‌باشند.

روندهای مبادلات خدماتی به خصوص توریسم به طور فزاینده‌ای به محرک مهمی برای رشد در کشورهای مختلف آفریقایی تبدیل می‌شوند (که شامل مقصدهای قدیمی مانند کیپ ورد، کنیا، موریتانی و مقصدهای جدیدتر مانند رواندا می‌شود) داده‌های مربوط به سازمان جهانی جهانگردی، نشان می‌دهد که رشد توریسم در ورود به منطقه به اندازه ۵.۷ درصد در نیمه‌ی اول سال ۲۰۱۲ در مقایسه با میانگین جهانی ۴.۹ درصدی در همان دوره افزایش داشته است. (شکل شماره ۸). کشورهای این منطقه افزایش تعداد توریست‌های ورودی را ثبت کرده‌اند که شامل آفریقای جنوبی ۱۱ درصد، سیرالئون ۱۷ درصد، ماداگاسکار ۱۳ درصد و کیپ ورد ۱۵ درصد می‌باشد. که تا حدودی به دلیل تنوع و گوناگونی تعدا ورودی توریست‌ها از کشورهای آفریقای شمالی است.

شکل شماره ۸: رشد در ورودی گردشگران در کشورهای جنوب صحرای آفریقا، بالاتر از حد متوسط در سال اخیر بوده است
Percent

Sources: UN World Tourism Organization

افزایش ورود توریست‌ها به منطقه، بدون توجه به ضعف اقتصادی در اروپا، نشان دهنده تنوع منابع کشورهاست؛ برای مثال در مورتیوس تعداد توریست‌ها از اروپا به اندازه ۷.۷ درصد کاهش داشته (در دوره ژانویه تا سپتامبر)، اما تعداد توریست‌ها از چین به اندازه ۳۸.۳ درصد افزایش داشته است و از روسیه ۹۱.۲ درصد افزایش داشته است. تعداد توریست‌ها از جاهای دیگر به آفریقا (۱۳.۲) و استرالیا (۱۳.۵) کانادا (۱۸) درصد آمریکای جنوبی (۵۵.۳) درصد افزایش داشته است. و تعداد توریست‌ها در کشورهای دیگر کمتر بوده است؛ به عنوان مثال کنسل پروازهای مومباسا به دلیل تروریست‌ها و دزدی باعث کاهش ۲ درصدی در تعداد توریست‌ها به کنیا در ژانویه و آگوست سال ۲۰۱۲ شده است، به همین ترتیب در مالی تعداد توریست‌ها به مقدار زیادی کاهش یافته است.

۴.۳ چشم‌انداز میان مدت در کشورهای جنوب صحرای آفریقا

نرخ رشد میان مدت تولید ناخالص داخلی (GDP) برای کشورهای جنوب صحرای آفریقا زیاد بوده است، به همراه نیروهای محرکه مشابهی که باعث افزایش شدید عملکرد در سالهای گذشته نشده‌اند و پیش‌بینی نشده که در طی افق زمانی مورد انتظار ثابت می‌مانند. (جدول شماره ۲). در مجموع مورد انتظار است، رشد تولید ناخالص داخلی در منطقه تا به میانگین ۵.۲ درصدی در سالهای ۲۰۱۳-۲۰۱۵ برسد. (۴.۹، ۵.۲، ۵.۹ درصد برای سالهای ۲۰۱۳، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵). به غیر از بزرگترین کشور اقتصادی منطقه (آفریقای جنوبی)، رشد تولید ناخالص داخلی (GDP) برای بقیه کشورها پیش‌بینی شده که به اندازه ۶.۱ درصد در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته و تا سال ۲۰۱۵ ادامه خواهد یافت. (۶ درصد و ۶.۱ درصد به ترتیب برای سالهای ۲۰۱۴، ۲۰۱۵).

جدول شماره ۲: خلاصه پیش‌بینی منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا - (تغییرات سالانه به درصد)

سال شاخص	۲۰۰۹*	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار ^b	۴.۳	۵	۴.۵	۴.۶	۴.۹	۵.۱	۵.۲
تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار ^c	۴.۳	۴.۹	۴.۵	۴.۶	۴.۹	۵.۱	۵.۲
سرنه GDP (به دلار آمریکا)	۲	۲.۴	۲	۲.۱	۲.۴	۲.۵	۲.۷
PPP GDP ^e	۴.۵	۵.۲	۴.۷	۴.۶	۵.۴	۵.۴	۵.۵
مصرف خصوصی	۴.۷	۵.۶	۵.۵	۵.۲	۴.۸	۴.۴	۴.۴
مصرف عمومی	۵.۶	۱۳.۶	۳.۳	۵.۳	۴.۹	۴.۱	۲.۸
سرمایه گذاری ثابت	۸.۹	-۱	۱۴.۷	۳.۲	۸.۶	۶.۴	۶.۳
صادرات، GNFS ^d (goods and non-factor services)	۴.۵	۶.۴	۲.۹	۴.۵	۶.۴	۸.۱	۹
واردات، GNFS ^d	۵.۳	۲.۵	۱۱.۲	۶.۶	۶.۹	۷.۳	۷.۱
صادرات خالص، کمک به رشد	-۳	۱.۳	-۲.۹	-۰.۹	-۰.۴	۰	۰.۴
حساب جاری bal/GDP (%)	۰.۱	-۱.۲	-۱.۲	-۲.۹	-۳.۱	-۳.۳	-۳
تعدیل کننده GDP (متوسط، LCU)	۶.۷	۶.۱	۸	۴.۱	۶.۷	۵.۹	۶
تعالد مالی GDP (%)	-۰.۴	-۳.۹	-۱	-۲.۸	-۲.۴	-۲.۱	-۱.۷

Source: World Bank. f = پیش‌بینی

جدول شماره ۲.۱: میزان تولید ناخالص ملی منطقه‌ی جنوب صحرای آفریقا - (تغییرات سالانه به درصد)

سال منطقه	۲۰۰۹*	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
منطقه جغرافیایی جنوب صحرای آفریقا	۴.۹	۶.۲	۵.۳	۵.۸	۶.۱	۶	۶.۱
کشورهای صادر کننده نفت ^e	۵.۵	۶.۱	۴.۹	۶	۶.۲	۶	۶.۲
کشورهای CFA	۳.۸	۴.۵	۲.۷	۵.۲	۵.۲	۴.۷	۴.۳
آفریقای جنوبی	۳.۲	۲.۹	۳.۱	۲.۴	۲.۷	۳.۲	۳.۳
نیجریه	۵.۶	۷.۸	۶.۷	۶.۵	۶.۶	۶.۴	۶.۳
آنگولا	۱۰.۷	۳.۴	۳.۴	۸.۱	۷.۲	۷.۵	۷.۸

a. فواصل میان نرخ رشد به طور متوسط گسترده است، متوسط سهم رشد، نسبت و تعدیل کننده‌ها به عنوان میانگین ساده از

میانگین وزنی سالانه برای منطقه محاسبه شده است.

b. تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار و قطعات مصرفی به دلار آمریکا در سال ۲۰۰۵ اندازه‌گیری شده است.

c. زیر منطقه مجموعاً به استثنای لیبیا، چاد، سومالی و سائوتومه و پرنسپ است. که محدودیت داده‌های از پیش‌بینی اجزای GDP یا تراز پرداخت‌ها و جزئیات جلوگیری می‌کند

d. صادرات و واردات کالاها و خدمات غیرعامل.

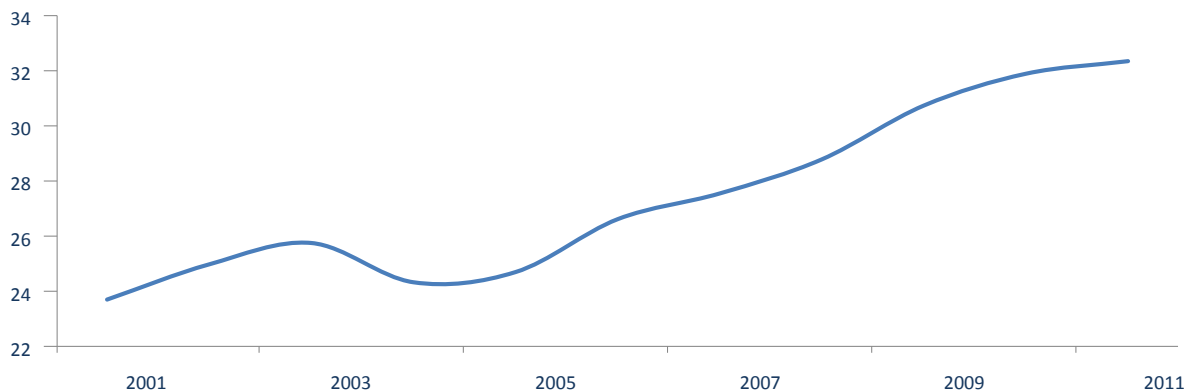
e. صادر کنندگان نفت: آنگولا، ساحل عاج، کامرون، کنگو، گابن، نیجریه، سودان، چاد، کنگو کینشازا.

f. کشورهای CFA: بنین، بوركینافاسو، جمهوری آفریقای مرکزی، ساحل عاج، کنگو، گابن، گینه استوایی، مالی، نیجر، سنگال، چاد، توگو.

افزایش سرمایه‌گذاری، نیروی محرکه اصلی برای رشد اقتصادی در میان مدت خواهد بود. بنابراین افزایش سرمایه‌گذاری به عنوان نیروی محرکه اصلی در منطقه در نظر گرفته می‌شود که از سال ۲۰۰۰ سرمایه‌گذاری در کشورهای آفریقای جنوبی از ۱۵.۹ درصد تولید ناخالص داخلی به بیش از ۲۲ درصد در سال ۲۰۱۲ افزایش داشته است. علاوه بر منابع مالی سرمایه‌گذاری خارجی در حال رشد، انتظار می‌رود تا سرمایه‌گذاری داخلی نیز در بخش مالی در منطقه سودآور باشد؛ طی دهه‌ی گذشته، سپرده‌های بانکی به عنوان سهمی از تولید ناخالص داخلی به

اندازه‌ی ۸ درصد افزایش یافته و باعث افزایش ۱۰ درصدی در بدهی بخش خصوصی در این دوره شده است، به همراه تغییر سیاست پولی و کاهش گسترده در نرخ سیاسی در سال ۲۰۱۲، انتظار می‌رود تا در سال ۲۰۱۴ باعث فعالیت اقتصادی شود. (شکل شماره ۹).

شکل شماره ۹: تعمیق مالی در سراسر منطقه صحرای آفریقا سالهای ۲۰۰۱-۲۰۱۱ میلادی

Source: World Bank, Datastream

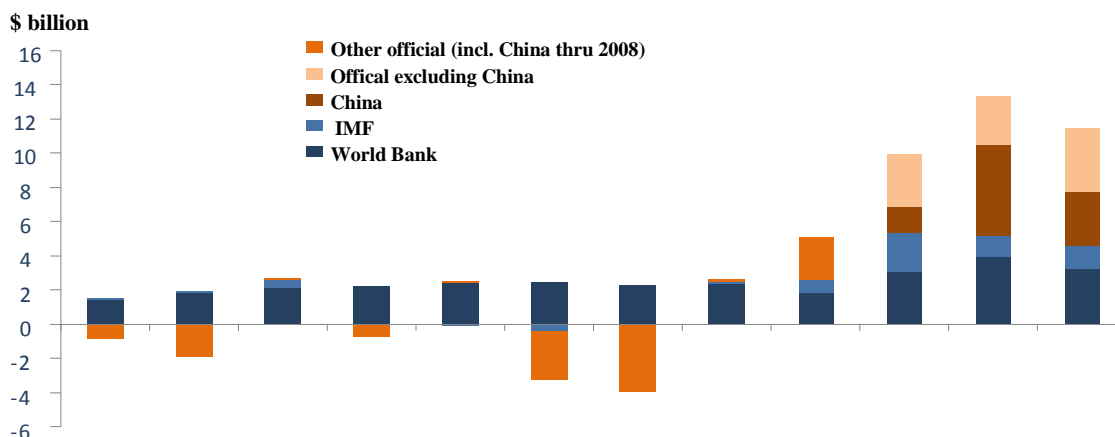
انتظار می‌رود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه در طی دوره زمانی میان مدت باقی بماند. بانک جهانی پیش‌بینی کرده است که نرخ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه به سطح جدیدی در سال افزایش یابد و به ۵۵.۶ میلیارد دلار در ۲۰۱۵ می‌رسد؛ جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش صنایع معدنی و استخراجی و بخش کشاورزی، باید در طی ۲ تا ۳ سال آینده باعث شود تا قیمت اجناس به طور مداوم بالا برود. فعالیت‌های استخراجی شدید در آفریقای شرقی طی سال‌های گذشته باعث کشف چاه‌های گاز و نفت و اکتشافات و استخراج‌های بیشتر در بازه زمانی مورد انتظار شده است؛ در آفریقای جنوبی، انتظار می‌رود تا موزامبیک در سرمایه‌گذاری خارجی در دهه‌ی آینده به موفقیت دست یابد، با توجه به ذخایر عظیم زغال سنگ و اکتشافات گاز دریایی، همچنین سرمایه‌گذاری مشابه در بخش مواد معدنی در غرب آفریقا (غنا، لیبری، سیری ال‌ثونه، گینه، نیگاری) نیز پیش‌بینی شده است.

۶۰ درصد شرکتها در حال حاضر در منطقه حضور نداشته و در یک تحقیق اخیر نشان داده شده که قصد دارند ۳-۵ سال آینده فعالیت خود را در منطقه گسترش دهند؛ برای مثال گروه کارلایل و ۲ شریک دیگر، اخیراً اعلام کردند که قصد دارند تا ۲۱۰ میلیون دلار در یک نهاد کسب و کار کشاورزی در تانزانیا سرمایه‌گذاری کنند، ادامه‌ی سرمایه‌گذاری در زیر ساختها برای نگهداری و تقویت رشد در میان مدت ضروری است. که به طور بالقوه نرخ رشد در منطقه به اندازه‌ی ۲ درصد افزایش می‌یابد، در واقع کمبودهای زیرساختی ممکن است باعث کاهش سطح تولید شرکت به اندازه‌ی ۴۰ درصد در برخی از کشورهای منطقه شود، همان طوری که اشاره شد، کشورها نیاز دارند تا به این سرمایه‌گذاری‌ها اولویت دهند، تازمانی که مراتب انعطاف‌پذیری مالیاتی و قیمت اجناس درآمدهای دولتی در حال کاهش هستند. اگر به نظر برسد که کمک‌های رسمی و دولتی، تحت فشار بودجه‌ای در کشورهای پر درآمد باشد، ممکن است اقتصادهای ضعیف‌تر که برای مخارج زیرساختی خود نیاز به کمک دارند، در تأمین سرمایه عقب بیافتند.

در این منطقه به احتمال زیاد، بازار بین‌المللی سرمایه برای حمایت زیربنایی خود، برنامه‌ریزی کرده است. از جمله شاید اولین بار در کشورهایی مانند رواندا، اوگاندا، کنیا، و موزامبیک. منابع مالی به ویژه از سوی دیگر کشورهای در حال توسعه دو طرفه، خواهد شد؛ همچنین برای برخی از کشورها نیز مهم می‌باشد. در واقع، انجمن همکاری چین-آفریقا (FOCAC)^۲ اخیراً اعلام کرد که چین ۲۰ میلیارد دلار از خطوط اعتباری برای کشورهای آفریقایی را برای کمک در توسعه زیربنایی، کشاورزی، تأسیس شرکت‌های کوچک و متوسط فراهم خواهد کرد. (شکل شماره ۱۰).

². Forum on China-Africa Cooperation

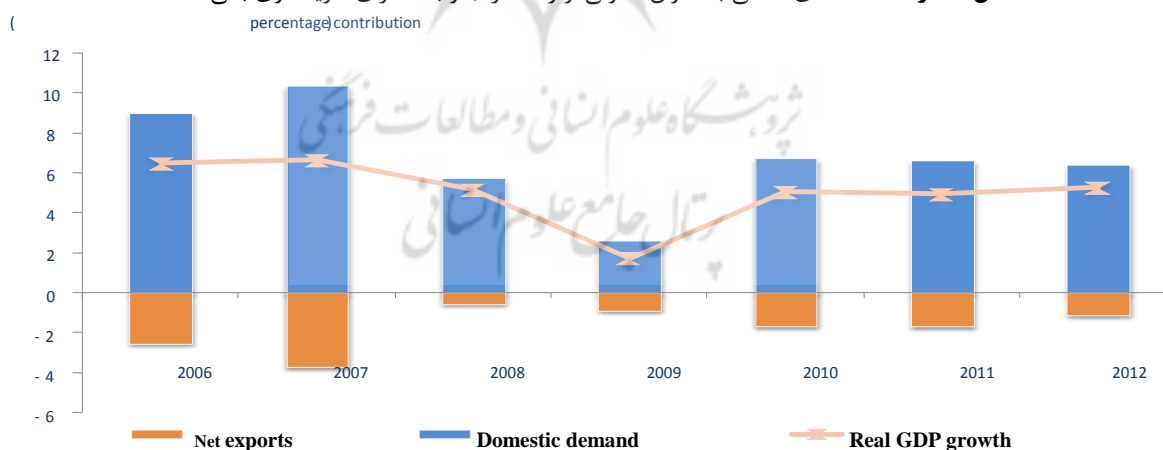
شکل شماره ۱۰: جریان رسمی خالص به جنوب صحرائی افريقا

Source: World Bank

پیش‌بینی شده است صادرات کشورهای جنوب صحرائی آفریقا بیش از افق پیش‌بینی‌ها، به سرعت در حال ادامه و افزایش می‌باشد؛ که تا حدودی به دلیل تقویت تقاضای جهانی بوده است. اما به طور عمده به دلیل بازتاب افزایش سهم منطقه از بازارهای جهانی بوده که خود تا حدودی بازتابی از رشد بهره‌وری، ناشی از جریان صادرات مواد معدنی جدید در چند کشور بوده است؛ به عنوان مثال کشورهایمانند بوركینافاسو، موزامبیک، نیجر، کامرون، گابن، سیرالئون و غیره. افزایش تقاضا برای زیرساخت‌ها و سایر نیازهای سرمایه‌گذاری، و تقاضای رو به رشد برای مصرف نفت در میان واردکنندگان نفت، و افزایش درآمد سرانه، باید با افزایش تقاضا برای کالاهای سرمایه‌ای بادوام و دیگر واردات انجام گیرد. در نتیجه، حساب جاری منطقه‌ای، کسری حدود 2.8 درصد داشته است که پیش‌بینی شده GDP منطقه در سال ۲۰۱۴ از 2.4 درصد در سال ۲۰۱۲ به 2.5 درصد در سال ۲۰۱۵ برسد؛ (شکل شماره ۱۱). با این حال، برای برخی از صادرکنندگان کوچکتر نفت (آنگولا، کنگو)، خالص صادرات مثبت خواهد بود. که انتظار می‌رود مدت تحولات مثبت باشد. در واقع، با وجود چالش‌های بازار کار (آفریقای جنوبی) و بی‌ثباتی سیاسی (مالی) انتظار می‌رود که فعالیت‌های اقتصادی در برخی از کشورها در منطقه بیش از افق پیش‌بینی شده قطع گردد.

شکل شماره ۱۱: تقاضای داخلی به عنوان ستونی از رشد در جنوب صحرائی آفریقا قوی باقی مانده است

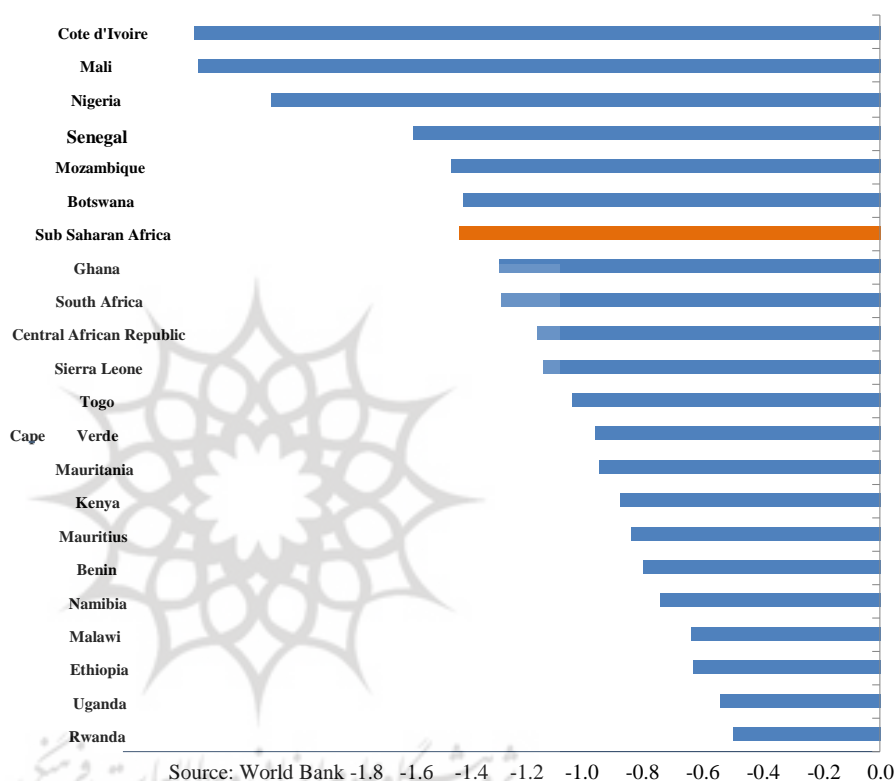

Source: World Bank

۵. تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری

با وجود رشد قوی برای منطقه، انتظار می‌رود بیش از افق پیش‌بینی، خطرات در جهت نزولی باقی بماند. البته بهبود جهانی شکننده است. در حالی که بهبودی فعالیت‌های اقتصاد جهانی به عنوان سناریوی پایه است، تنش‌های بسیاری می‌تواند در مناطق مختلف جهان باعث شود اقتصاد جهانی بسیار ضعیف‌تر شود. تنش در بازارهای مالی منطقه یورو از سال 2012Q2 کاسته شده و احتمال وخامت شرایط کاهش یافته است. با وجود این شرایط، هنوز هم روابط به طور شکننده باقی می‌ماند و بسته به اخبار بد، آسیب‌پذیر است. گسترش مشکل اقتصادی منطقه یورو، فعالیت‌های اقتصاد جهانی می‌تواند به شرایط رکود اقتصادی و بازگشت در کشورهای جنوب صحرای آفریقا، می‌تواند GDP آنها تا ۱ درصد سقوط داشته باشد. (شکل شماره ۱۲).

شکل شماره ۱۲: اثرات بالقوه GDP در اقتصاد کشورهای جنوب صحرای آفریقایی انتخاب شده از بحران منطقه یورو

در ایالات متحده در حال حاضر، با توجه به تثبیت مالی، کاهش رشد وجود دارد. باید که بوجود می‌آیند، کانال تجارت به تنهایی می‌تواند باعث شود که نرخ GDP در کشورهای آفریقایی جنوب صحرای با کاهش به 0.9 درصد نسبت به اوایل بازه زمانی مورد مطالعه برسد. با این حال، با توجه به اهمیت اقتصاد ایالات متحده در بازارهای جهانی، اثرات غیر مستقیم از طریق اتکاء به داخل و بازارهای مالی و کالایی جهانی به احتمال زیاد تأثیر قوی‌تری در منطقه داشته باشد.

نقطه تنش سوم این که، امکان باز شدن نظم در چین به طور غیرمنتظره نرخ سرمایه‌گذاری را بالا می‌برد. با تقاضای چین برای 50 درصد از بسیاری از فلزات صنعتی صادر شده از آفریقا، محاسبه می‌شود که منجر به رکود در قیمت کالاها شود، که تأثیر بر روی فلز و مواد معدنی صادر کنندگان غیر متنوع در منطقه خواهد شد. به عنوان مثال کشورهایمانند زامبیا، بوتسوانا، نامیبیا، جمهوری دموکراتیک کنگو، و همچنین صادر کنندگان نفت در منطقه که عمدتاً تجارت با چین را دنبال می‌کنند؛ (به عنوان مثال آنگولا، سودان و غیره). در واقع، کاهش ناگهانی در سرمایه‌گذاری چین در مناطق مختلف جهان، رشد GDP به طور آهسته 0.3 درصد، همراه با حساب جاری و توازن مالی با وخامت 0.3 و 0.6 درصد از تولید ناخالص داخلی روبه‌رو خواهد شد.

در واقع، نقاط تنش در بالا، مورد بحث در اقتصاد جهانی هستند، نه لزوماً دو طرف منحصر به فرد به عنوان یک رویداد، رویداد به دیگری را آغاز کند. از این رو در این محیط افزایش شکنندگی در اقتصاد جهانی، کشورهای در حال توسعه، از جمله کشورهای جنوب صحرای آفریقا، از زیرساخت‌های مربوطه بهره‌مند می‌شوند، بافر سیاست کوتاه مدت و تعهد سیاست‌های است که رقابت پشتیبانی اقتصاد خود را در دراز مدت به عنوان واسطه در نظر می‌گیرند. (از جمله توسعه سرمایه‌فیزیکی و انسانی، دسترسی به امور مالی، و از بین بردن الزامات قانونی

دست‌وپاگیر که مانع از فعالیت‌های سرمایه‌گذاری است. با این حال، در مقایسه با دوره قبل از بحران سیاست‌های میانجیگری برای بسیاری از اقتصادهای ضعیف‌تر در منطقه باقی می‌ماند. به عنوان مثال، در حالی که در سال ۲۰۰۷ توازن مالی با مازاد ۰.۴ درصد از GDP برای برخی از کشورها همراه بود، در سال ۲۰۱۲ تعادل مالی بالاتر از ۲ درصد از تولید ناخالص داخلی برای منطقه رو به وخامت بوده است. اگر چه در سال ۲۰۱۲، تورم برای منطقه پایین آمده، اما هنوز در تعدادی از کشورها باقی مانده است، از این رو گزینه‌های محرک اقتصادی و سیاست‌های پولی در این منطقه محدود می‌باشد. نتایج مشابه نشان می‌دهد که در حالی که رشد تولید ناخالص داخلی برای کشورهای آفریقایی جنوب صحرا با سیاست‌های مناسب میانجیگری (حایل) از کاهش ۰.۳ درصد در GDP رنج می‌برند.

علاوه بر این خطرات خارجی، رکود ناشی از چالش‌های داخلی به همان اندازه نیز مهم است. اختلال در فعالیت‌های تولیدی ناشی از ناآرامی‌های سیاسی، مدنی و نیروی کار هستند که یک خطر بالقوه مهمی می‌باشند، که برای کاهش سرمایه‌گذاری، تجارت و فعالیت‌های گردشگری، و همه محرک‌های رشد مهم است. در واقع، در سال ۲۰۱۲، ناآرامی‌های کارگری در آفریقای جنوبی، فعالیت تروریست‌ها در بخش‌هایی از نیجریه، کودتا در مالی و گینه بیسائو و بن‌بست سیاسی در گینه و ماداگاسکار فعالیت‌های اقتصادی را به درجات مختلف در این اقتصادها محدود کرد. اگر چه بیشتر رشد اقتصادی در منطقه پایدار باقی می‌ماند، نگرانی نهفته که وجود دارد، به ویژه در اقتصادهای شکننده است که باعث ادامه خطر ابتلا به حرکت نزولی مهمی در فعالیتهای اقتصادی مطرح در میان مدت می‌شود.

به علاوه بخش کشاورزی که به عنوان بزرگترین کارفرما تقریباً برای تمام اقتصاد منطقه می‌باشد، با بسیاری از فعالیتها در ارتباط می‌باشد و وابسته به باران و شرایط آب و هوایی خوب است که سقوط الگوها، به عنوان یک عامل خطر مهم است، به طور نامطلوب باقی می‌ماند. الگوهای بارش در نیمه دوم سال ۲۰۱۲ در منطقه ساحلی از غرب آفریقا و در شرق آفریقا نشان می‌دهد که برای اولین بار حالت نرمالی برای برداشت در سال ۲۰۱۳ را داشته است.

جدول شماره ۳: وضعیت و پیش‌بینی رشد اقتصادی کشورهای جنوب صحرای آفریقا

کشور	سال	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
آنگولا	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۱۰.۷	۳.۴	۳.۴	۸.۱	۷.۲	۷.۵	۷.۸
	حساب جاری (%) bal/GDP	۴.۹	۹.۱	۱۳	۸.۵	۵.۹	۴.۷	۴.۸
بنین	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۳.۷	۳	۳.۱	۳.۵	۳.۸	۴.۵	۵
	حساب جاری (%) bal/GDP	-۸.۴	-۹.۴	-۹.۸	-۹.۸	-۹	-۷.۶	-۶.۴
بوتسوانا	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۳.۴	۷	۸.۱	۵.۸	۵.۱	۴.۹	۴.۸
	حساب جاری (%) bal/GDP	۸.۳	۵	۸.۷	۸.۹	۸.۷	۸.۹	۸.۶
بورکینافاسو	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۵.۲	۷.۹	۴.۲	۶.۴	۶.۷	۷	۶.۳
	حساب جاری (%) bal/GDP	-۱۳.۱	-۷	-۷	-۸.۹	-۸.۳	-۷.۷	-۷.۱
بروندی	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۲.۹	۳.۸	۴.۲	۴.۱	۴.۳	۴.۶	۴.۹
	حساب جاری (%) bal/GDP	-۱۷.۸	-۱۵.۹	-۱۶	-۱۸.۲	-۱۷.۴	-۱۶.۶	-۱۵.۸
کیپ‌ورد	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۵.۵	۵.۲	۵	۴.۸	۴.۹	۵	۵.۱
	حساب جاری (%) bal/GDP	-۱۱.۳	-۱۲.۸	-۱۱.۱	-۹.۹	-۸.۳	-۶.۴	-۶.۴
کامرون	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه %) ^b	۳	۳.۲	۳.۸	۴.۶	۴.۸	۵	۵.۱
	حساب جاری (%) bal/GDP	-۲.۴	-۳.۸	-۶.۶	-۵.۸	-۴.۳	-۴.۱	-۳.۷

۴.۲	۴.۱	۴	۳.۸	۳.۱	۳.۳	۶	جمهوری آفریقای مرکزی تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۴.۹	-۵.۱	-۵.۴	-۶.۱	-۷.۲	-۱۲.۶	-۸.۵	حساب جاری (%) bal/GDP
۴	۴	۳.۵	۲.۵	۲.۲	۲.۱	۱.۸	کومور تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۷.۶	-۶.۹	-۶.۱	-۷	-۹.۶	-۲۸.۲	-۱۲.۲	حساب جاری (%) bal/GDP
۷.۵	۶.۴	۸.۲	۶.۶	۶.۹	۷.۲	۴.۲	کنگو کینشازا تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱۲.۲	-۱۵.۱	-۱۴.۶	-۱۲.۷	-۱۱.۵	-۱۶.۶	۶	حساب جاری (%) bal/GDP
۴.۷	۵.۴	۵.۶	۴.۷	۳.۴	۸.۸	۳.۸	کنگو تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
۵	۱.۴	۲.۶	۵	۵.۴	-۲۱.۴	-۲	حساب جاری (%) bal/GDP
۵.۵	۶	۷	۸.۲	-۴.۷	۲.۴	۸	گینه استوایی تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۴.۷	-۴.۵	-۳.۹	-۳.۷	۳	۲	۱.۹	حساب جاری (%) bal/GDP
-۱.۳	۱.۴	۶.۱	۵.۷	۷.۸	-۸	۱۷	اریتره تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱۲.۳	-۱۱.۸	-۱۰	-۱۴.۱	-۷.۹	-۳۲.۳	۱۵.۴	حساب جاری (%) bal/GDP
۷.۵	۷.۲	۷.۵	۷.۸	۷.۳	۹.۹	۷.۴	اتیوپی تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۶.۷	-۶.۷	-۶.۳	-۶.۳	-۲.۵	-۱.۴	-۵.۷	حساب جاری (%) bal/GDP
۳.۵	۳.۳	۳.۵	۴.۷	۵.۷	۶.۶	۱.۶	گابن تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
۷.۳	۱۲.۲	۱۶.۵	۲۲	۲۳.۸	۷.۲	۱۴.۹	حساب جاری (%) bal/GDP
۵.۸	۵.۵	۱۰.۷	۳.۹	-۴.۳	۶.۱	۳.۸	گامبیا تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱۳.۲	-۱۵	-۱۷.۱	-۱۷.۹	-۱۶.۸	۲	۳.۵	حساب جاری (%) bal/GDP
۷.۵	۷.۴	۷.۸	۷.۵	۱۴.۴	۸	۵	غنا تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۸.۱	-۹.۷	-۹.۷	-۱۱.۸	-۹.۹	-۷.۵	-۶.۵	حساب جاری (%) bal/GDP
۶.۵	۶	۵	۴.۸	۳.۹	۱.۹	۲.۶	گینه تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۵۳.۹	-۵۲.۵	-۴۶.۷	-۳۹.۶	-۲۳.۸	-۷	-۷.۱	حساب جاری (%) bal/GDP
۵.۱	۴.۶	۳	-۲.۸	۵.۳	۳.۵	۹	گینه بیسائو تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۶.۶	-۶.۷	-۶.۵	-۶.۵	-۷.۲	-۲۳.۸	-۱۴.۹	حساب جاری (%) bal/GDP
۴.۸	۵.۱	۴.۹	۴.۳	۴.۵	۵.۶	۳.۶	کنیا تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۷.۷	-۸.۲	-۸.۷	-۸.۹	-۹.۳	-۷.۴	-۲.۴	حساب جاری (%) bal/GDP
۵	۵.۳	۵.۲	۴.۳	۵.۸	۵.۶	۳.۲	لسوتو تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b

۳.۳	۳.۲	۲.۷	۲.۴	۳.۱	۲.۹	۳.۲	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۵.۹	-۶.۳	-۶.۴	-۶.۹	-۳.۴	-۲.۸	-۳	حساب جاری (%) bal/GDP
							سودان
۵	۳.۳	۳.۲	۳	۵	۴.۵	۵.۹	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
۲.۲	۲.۶	۳	۳.۵	۲.۹	-۵	-۶.۳	حساب جاری (%) bal/GDP
							سوازیلند
۱.۹	۱.۹	۱	-۲	۱.۳	۲	۲.۱	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱۵.۷	-۱۴.۱	-۱۲.۲	-۱۴.۲	-۱۴.۵	-۱۰.۴	۲.۶	حساب جاری (%) bal/GDP
							تانزانیا
۷	۷	۶.۸	۶.۵	۶.۳	۷	۶.۲	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱۱.۹	-۱۲.۸	-۱۴.۳	-۱۶.۲	-۱۲.۹	-۱۱.۹	-۹.۵	حساب جاری (%) bal/GDP
							توگو
۴.۶	۴.۶	۴.۴	۴	۳.۹	۳.۷	۱.۷	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۹.۳	-۸.۸	-۸.۷	-۸.۹	-۶.۵	-۶.۳	-۹.۲	حساب جاری (%) bal/GDP
							اوگاندا
۷.۳	۶.۹	۶.۲	۳.۴	۶.۷	۵.۹	۶.۸	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱۰.۷	-۱۱.۴	-۱۱.۳	-۱۱.۵	-۱۳.۳	-۱۰.۸	-۵.۲	حساب جاری (%) bal/GDP
							زامبیا
۶	۷.۸	۷.۱	۶.۷	۶.۶	۷.۶	۴.۸	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۱.۸	-۲.۶	-۲.۴	-۳.۹	-۱.۲	۵.۷	-۱۰.۹	حساب جاری (%) bal/GDP
							زیمبawe
۵	۵.۵	۶	۵	۹.۳	۹	-۵.۹	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار (رشد سالانه٪) ^b
-۲۴	-۲۲.۵	-۲۰.۳	-۱۹.۵	-۲۰.۷	-۱۳.۴	-۱۱.۴	حساب جاری (%) bal/GDP

Source: World Bank

پیش‌بینی بانک جهانی غالباً بر اساس اطلاعات جدید و (جهانی) و شرایط به روز تغییر می‌کند. در نتیجه، پیش‌بینی‌های ارائه شده در اینجا ممکن است با موارد موجود در دیگر اسناد بانک متفاوت باشد، حتی اگر ارزیابی اولیه قابل توجهی از چشم‌انداز کشور در هر لحظه در زمان متفاوت باشد. با توجه به محدودیت‌های داده‌ها برای بوسنی و هرزگوین و ترکمنستان پیش‌بینی نشده است.

a. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به طور متوسط ساده هستند، متوسط ترکیب فعلی سهام مانده حساب بیش از فواصل در طول دوره است.

b. محاسبه GDP براساس دلار آمریکا در سال ۲۰۰۵ بوده است.

منابع و مراجع

۱. حافظ‌نیا، محمدرضا؛ (۱۳۸۵)؛ اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک؛ مشهد: انتشارات پاپلی، چاپ اول
۲. توال، فرانسوا و لوروف پاسکال؛ (۱۳۸۰)؛ ژئوپلیتیک؛ ترجمه: حسن صدوق ونینی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول
۳. دادس، کلاوس؛ (۱۳۸۴)؛ ژئوپلیتیک در جهان متغیر؛ ترجمه زهرا احمدی پور با همکاری عطاءالله عبدی، تهران: انتشارات بلاغ دانش، چاپ اول
۴. سعیدی، عباس؛ (۱۳۸۷)؛ منطقه؛ دانشنامه مدیریت شهری و روستایی؛ تهران: انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، چاپ اول
۵. مهکویی و دیگران؛ (۱۳۹۰)؛ ژئوپلیتیک نفت و ایجاد چالش در روابط کشورهای ساحلی خلیج فارس؛ مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی خلیج فارس، دهم اردیبهشت، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی

6. Economist Intelligence Unit, 2012. Africa cities rising. EIU, London.
7. Escribano, Alvaro, J.Luis Guasch, Jorge Pena (2008). Impact of Infrastructure Constraints on Firm Productivity in Africa. Working Paper 9, Africa Infrastructure Sector Diagnostic, World Bank, Washington, DC.
8. UNITC , Comtrade and World Bank.
9. World Bank and Datastream.
10. UN World Tourism Organization.

